

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht, Tel. (030) 24641
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

LEVEN UIT DE DOOD

Het onderwerp van vandaag valt u misschien wat rauw op het lijf, zo op de vroege zondagmorgen. Net uit bed of nog in bed kunnen we ons wel opwekkender en aangenamer onderwerpen voorstellen. Het is immers helemaal geen plezierige bezigheid om over de dood te denken. In het leven van alledag en misschien vooral van de zondag willen we vergeten dat er zoiets bestaat, en het lukt ons meestal heel aardig. We zullen wel zien als het zover is, laten we ons toch vooral geen zorgen maken vóór de tijd.

We hebben blijkbaar alle redenen om de gedachte aan de dood te ontlopen — zóveel zijn we ons er toch wel van bewust. Grapjes over de dood zijn taboe; al kunnen we met alles spotten, met de dood niet. Met de dood zijn we te weinig vertrouwd. Eigenlijk zou de dood iets heel vanzelfsprekends kunnen zijn, maar voor ons volwassenen is dat toch niet meer zo, voor kinderen vaak nog wel. Onlangs hoorde ik van kinderen van vijf jaar, die speelden, dat hun moeder gestorven was — ze versierden het huis voor de begrafenis en stelden zich voor hoe ze het huishouden zouden doen.... Wat een luguber spelletje, denken we, en we maken ons er onmiddellijk vanaf door te zeggen: die kinderen wisten eigenlijk niet, wat ze speelden.

Het is de vraag... en bovendien, weten wij zoveel beter wat de dood betekent?

Het is werkelijk noodzakelijk er af en toe eens bij stil te staan, om niet volkomen onvoorbereid op de feiten gedrukt te worden. Bovendien stuiten we onherroepelijk op het doodsprobleem als we verder willen nadenken over ons eigen leven, als we bewust, geestelijk willen leven. Misschien komen we dan zelfs wel tot de verrassende ontdekking, dat we ons er meer mee bezighouden dan we wel willen bekennen. Bij dieper dóórdenken merken we ook, dat we geen van allen vrij zijn van een angst voor de dood. Misschien zijn het juist diegenen, die het minst erover willen praten en denken, die het meest beangst zijn. Hoe dan ook: angst voor de dood speelt bij iedereen een rol; tegelijk is er dan ook de behoefte, die angst op de één of andere manier weg te werken.

Velen zoeken steun in godsdienstige voorstel-

lingen. Het is inderdaad zo, dat in de godsdiensten antwoord gegeven wordt op de vraag naar de zin van de dood. Men beweert zelfs wel, dat de godsdiensten ontstaan zijn uit de behoefte van de mens om zijn doodsangst te overwinnen, maar dat lijkt me schromelijk overdreven, al steekt er wel enige waarheid in. Wat is nu de troost, die de godsdienst biedt aan de mens, die weet dat hij sterven moet? Deze, dat gezegd wordt, dat het sterven niet definitief is, dat het met de dood niet uit is. Naar godsdienstige opvatting is er een leven ook ná dit leven, hoe men zich dat ook voorstelt, als een zielsverhuizing of als een hemels paradijs. Een bewijs hiervoor ligt als het ware voor het grijpen: zoals overal in de natuur alles weer opbloeit na een afsterven, zo zou het ook met de mens zijn.

Als u met de kerkelijke feesten op de hoogte bent, dan weet u, dat het vandaag adventszondag is, het begin van de periode, die met het kerstfeest wordt afgesloten. Eén van de betekenissen van het kerstfeest ligt daarin, dat het in de duisternis van de winter, als de dagen het kortst zijn en de natuur dood schijnt, de troost biedt dat het licht weer zal gaan schijnen en alles weer opnieuw zal gaan groeien. Het sterven van de natuur nú wordt dan zelfs gezien als noodzakelijke voorwaarde voor het herleven straks. Het leven wordt uit de dood geboren.

Zo ziet de godsdienst het nog vaak: leven uit de dood, d.w.z. het leven ontstaat uit de dood, ook voor de mens. Men gaat dan vaak zelfs nog verder, als men zegt, dat pas met de dood het ware leven begint. Alle leed op aarde wordt verzoend in het ware leven van het hiernamaals.

Nu komt het al heel dikwijls voor, dat alle geloof in een leven na en uit de dood verdwenen is. Zelfs veel godsdienstige mensen beginnen tegenwoordig meer en meer het bestaan van een hemel, in welke vorm dan ook, twijfelachtig te vinden, hoewel... men kan toch niet gemakkelijk de gedachte loslaten, dat er niet „iets” zou zijn. Men kan eenvoudig niet aannemen, dat alles wat een mens is en doet, zomaar wegvalt. Bovendien blijft er inderdaad nog wel iets over van het menselijk lichaam — een reden waarom herhaaldelijk

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 28 november 1965

Zojuist verschenen:

Kennis van Het Geestelijk Leven

Dit rapport werd reeds aangekondigd in het rapport over

Het openbaar en daarmee gelijk te stellen onderwijs.

Dit vervolgrapport is thans verkrijgbaar tegen storting of overschrijving van f 0,75 op postrekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht.

geprobeerd is de dode lichamen zo goed mogelijk te bewaren. We kunnen denken aan de Egyptenaren, die hun mummies maakten, maar evengoed aan vele voorstanders van begraven, tegenwoordig. Zijn er niet veel mensen, die geregeld het graf van een overledene bezoeken, in de mening daar nog iets wezenlijks van hem te kunnen vinden? En zijn vaak gemoedsbezwaren tegen cremieren niet te begrijpen als een angst voor het volledig er niet meer zijn? Is het zelfs niet zo, dat sommigen die zich willen laten cremieren, toch een urn met hun as wensen, zodat er toch ergens iets van hen overblijft?

Al deze voorstellingen gaan evenwel voorbij aan het belangrijkste gegeven: welke voorstelling er ook heerst over het leven uit de dood, een hemel of alleen maar „iets”, men vergeet er rekening mee te houden, dat het leven zoals we het hier en nu leiden, met de dood afgelopen is. Het zou misschien wel eens kunnen zijn, dat het op een andere manier voortgezet wordt, maar daarover kan niemand met zekerheid iets vertellen. Daar gaat het me ook niet om. Wat me alleen interesseert, is dat het op deze manier *niet* doorgaat.

Mijn bewustzijn, liever nog: dit geheel van lichaam en geest, dat ik nu ben, dat gaat onherroepelijk verloren. Dat is een feit, waar niemand onderuit kan. We kunnen het op allerei manieren proberen te ontlopen door mooie of minder mooie voorstellingen, maar op dit moment vraag ik u: laten we het eens *niet* ontwijken. Laten we eens duidelijk ons voor ogen stellen, wat het betekent, dat we zoals we nu zijn, eens ophouden te bestaan.

In de eerste plaats betekent dit, dat het leven van nu géén voorbereiding is voor iets, dat erop volgt. Het is niet zo, dat we moeten zorgen ons leven zó in te richten, dat we er na de dood goed afkomen. We hebben alleen

maar te maken met wat er hier gebeurt, de korte tijd dat we leven, maar daarvoor dragen we dan ook de volledige verantwoordelijkheid. In de tweede plaats betekent het, dat we inderdaad bang mogen zijn voor de dood en dat we niet getroost willen worden met een leven uit de dood. Al zou het er zijn, het was toch ons leven niet meer. Ik zei, dat we bang *mogen* zijn: het is immers volkomen verkeerd om net te doen, alsof er niets aan de hand is, alsof het een gewoon gebeuren in de natuur is, zoals het alle levende wezens overkomt. Het is *met* iets gewoons, als ik me mijn eigen dood voorstel. Er zijn twee zaken, waar ik beangst voor ben. Ik kan bang zijn voor de manier waarop ik kom te sterven, om het moment waarop het gebeuren zal. Daar kan ik me trouwens wel overheen zetten door te zeggen: dat zien we wel als het zover is. Waar ik niet omheen kan, dat is de gedachte, dat ik mijzelf zal verliezen. Misschien klinkt het u wat vreemd in de oren, maar ik zou het zo willen zeggen ik ben niet eens zozeer bang voor de toekomst, die ik niet meer zal hebben. Als ik me de situatie namelijk goed voor ogen stel, dan ben ik bang voor verlies van het verleden. Ik ben bang, dat met het einde van mijn leven ook alles verloren zal gaan wat er eens geweest is. Ik zal mijn herinnering verliezen — en dat is nu juist wat mijn eigen persoon uitmaakt. Zo is de dood gekomen onvoorstelbaar. Hebben dan toch diegenen gelijk, die er zich niet mee willen bezighouden?

Neen, want we moeten éerst werkelijk beseffen, hoe onvoorstelbaar onze dood wel is, vóór we verdere gevolgtrekkingen kunnen maken. Pas als we weten wat we verliezen, pas als we de dood zien als de grote tegenstelling tot het leven, kunnen we zien wat het leven zelf betekenen kan.

Alleen als we ons realiseren, dat met de dood ons handelen, ons doen en laten, onze herinnering en ons zelfbewustzijn voorgoed ophoudt, kunnen we begrijpen wat het leven waard is. In het algemeen is het zo, dat we het bezit van iets pas goed waarderen, als we het verloren hebben. Met het leven zelf is dat natuurlijk onmogelijk, maar wat wel kan moeten we proberen: ons voor de geest halen, wat we zouden missen. Dan pas zien we de waarde van het leven goed. Dan krijgt ons leven zin uit de dood — dan zien we ineens, dat de titel „leven uit de dood” een heel andere betekenis kan hebben: Het betekent niet, dat met de dood het leven begint, maar dat met het doodsbesef pas werkelijk leven mogelijk is. „Leven uit de dood” wil zeggen: leven met de gedachte aan de dood, leven uit doodsbesef.

Mag ik u eens vragen: wat zou u doen, wanneer u met zekerheid wist, dat u nog een maand te leven had? Er zijn mensen, die zeggen: ik zou eens goed de bloemetjes buiten zetten, zoveel mogelijk genieten. Anderen zeggen: ik zou proberen nog zoveel mogelijk in orde te maken, wat misgegaan was. Allerlei houdingen zijn mogelijk. Maar laten we goed beseffen, dat het de situatie van ons allen is, dat we een korte tijd te leven hebben — we weten niet eens hóe kort en zo zijn we eigen-

Humanistische Correspondentiekering voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 30 ct. aan postzegels insluiten.

(adv.)

lijk in een ongunstiger positie dan wie tenminste wéét, dat hij alleen nog die maand voor zich heeft.

Dit is de menselijke situatie: een beperkt bestaan. Dit moeten we weten en dit beseffen we pas goed als we de doodsangst niet buiten houden. Dit houdt tegelijk de zin van ons leven in: als we het eeuwige leven hadden, was er geen reden om te trachten er op dit moment iets van te maken. We zouden rustig alles kunnen laten lopen, want we zouden alles later nog wel eens kunnen doen. We zouden geen behoefte hebben om iets af te maken, of zelfs om met iets te beginnen. Waarom zouden we ons druk maken? Dat doen we alleen als we weten, dat er een moment komt, dat we niets meer kunnen doen; dat er een tijd komt, dat we onze plaats niet meer zinvol kunnen maken. „Leven uit de dood” betekent: van ons leven iets maken voor onszelf en onze omgeving, in het besef, dat het daarvoor eens te laat zal zijn. Dit kan iedereen, iedereen is in staat zin aan zijn leven te geven, ook al zijn zijn middelen daartoe nog zo beperkt. Er is niemand, die niets betekent of die geen eigen plaats in de wereld zou hebben. We moeten alleen heel goed weten, wat onze plaats is, en vooral moeten we de beperktheid ervan heel goed beseffen. Niemand leeft vergeefs, die zijn leven tracht zinvol te maken, die probeert uit de dood te leven. Zo bouwen we ons eigen leven en dat van onze medemens — terwille van die anderen en onszelf.

En dan wil ik ten slotte natuurlijk niet beweren, dat we nu dag in dag uit bezig moeten zijn met onze dood, zeker niet! Ik wil u alleen vragen, de gedachte aan de dood niet te ontlopen, en er eens even bij stil te staan, al is het maar een kwartier op de zondagmorgen. Zonder doodsbef is er immers geen werkelijk leven, geen „geestelijk” leven.

W. VAN DOOREN

HUMANISME

EN SEXUALITEIT onder
redactie van dr. J. P. van Praag

f 10.95

HUMANISTISCH VORMINGSONDERWIJS

f 10.50

DIT WORDT GEDAAN

f 10.50

MODERN HUMANISME

door Dr. J. P. van Praag

f 1.75

HUMANISTEN OVER OORLOG EN VREDE

f 1.65

Te bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht, met omschrijving van de gewenste brochure.

samen oud worden

Hij vond het oude echtpaar zitten in de tuin. De zon, de slaap, de ouderdom overstelpen hen; zij zijn reeds voor meer dan de helft verzonken in de eeuwige droom. En, laatste levensglans, tot het eind toe blijft hun tederheid bestaan, de raking van hun handen, van de warmte van hun lichaam dat zachtkens uitgaat....

De oude Arnaud had onhandige en roerende zorgjes voor zijn vrouw; hij was ongerust dat zij kou zou vatten, dat zij het te warm kreeg; hij koesterde met een bezorgde liefde dat dierbare verlepte gelaat, welks vermoeide glimlach zijn best deed hem gerust te stellen.

Christoffel zat ze op te nemen, bewogen, met een tikje afgunst.... Samen oud worden. Liefhebben in zijn levensgezellin tot zelfs de

slijtenis der jaren. Tegen elkaar zeggen: „Die rimpeltjes, daar, bij je oog, op je neus, die ken ik, ik heb ze zich zien vormen, ik weet wanneer ze er gekomen zijn. Die arme grijze haren, ze zijn dag aan dag verkleurd, met mij, een beetje dóór mij, helaas!

Dat fijne gelaat is opgezet en rood geworden in de smidse der vermoeienissen en der smarten, die ons opgebrand hebben. Mijn ziel, wat houd ik nog veel méér van je, nu je met mij geleden hebt en oud geworden bent! Elk van je rimpels is mij een muziek van 't verleden”....

Uit „Jean Christophe”

van Romain Rolland (1866-1944),
vertaald door Jan Romein.

De grondgedachte van een nieuwe, revolutionair-socialistische filosofie moet zijn de prioriteit van het individu boven de gemeenschap en de prioriteit van de vrijheid van het individu boven de sociale organisatie.

Alle tegenstrijdige scholen van het huidige politieke denken — conservatief, socialistisch, communistisch, nationalistisch — hebben dit gemeen, dat ze de mens doen ondergaan in de massa. De samenleving is een schepping van de mens. Geschiedenis is een verslag van menselijke werkzaamheid. Politieke instellingen zijn door mensen geschapen. Maar al deze scheppingen van de mens hebben de mens zelf gereduceerd tot een ondergeschikt iets. Dit is de kern van de huidige crisis. Een humanistische beweging, die de mens herstelt in zijn primaire positie en zijn eigen waardigheid, is de enige weg uit de crisis.

De waardenleer van een Nieuw Humanisme leidt alle waarden af van de hoogste waarde van de menselijke vrijheid. Vrijheid is de hoogste waarde van het leven en het verlangen naar vrijheid is de essentie van het menselijk bestaan. Men kan het zelfs vervolgen door het hele proces van biologische evolutie. Alle ethische waarden zijn afleidbaar uit de biologische erfgrond van de mens. Ze behoeven geen sanctie die het menselijke bestaan te boven gaat. Om zedelijk te zijn hoeft de mens slechts menselijk te zijn. Het is niet nodig te zoeken naar een goddelijke of mystiek-metafysische sanctie. Humanistische ethiek is evolutionistisch.

Sinds zijn verschijning op aarde heeft de mens als soort een strijd moeten aanbinden tegen zijn omgeving om te kunnen leven. Dat was het begin van een eindeloze strijd om vrijheid. Alles wat de mens sindsdien gepresteerd heeft — culturele vooruitgang, wetenschappelijk weten, artistieke scheppingen — vloeit voort uit de drang naar vrijheid. In de loop van 's mensen strijd voor vrijheid ontdekte hij de waarheid. Waarheid is geen mystiek-metafysische categorie noch een abstracte waarde. Ze is de inhoud van het menselijk weten, en daarom een objectieve realiteit. De hiërarchie van de humanistische waarden is dus: vrijheid, kennis, waarheid. Ze staan niet apart maar hangen met elkaar samen, logisch en ontologisch. Vrijheid kan niet worden verworven met onzedelijke middelen. Evenmin kan degene die onwaarheid spreekt tot verlichting ko-

men. Wetenschappelijke kennis bevrijdt de mens van allerlei traditionele vooroordelen omtrent zijn eigen wezen en de betekenis van zijn leven. Wetenschap onthult de waarheid van de menselijke natuur. De mens is naar zijn wezen rationeel. Het is niet zijn natuur om te geloven, maar om te vragen, te onderzoeken, en te weten.

Het Nieuwe Humanisme verkondigt de souvereiniteit van de mens op basis van de moderne wetenschap, die alle mysteries omtrent het wezen van de mens heeft opgelost. Het betoogt dat een rationeel en zedelijk ingerichte samenleving mogelijk is, omdat de mens, van nature redelijk en zedelijk, zonder dwang en geheel uit zichzelf in staat is zich uiteindelijk tot die hoogte op te werken.

Het Nieuwe Humanisme betoogt evenwel ook, dat de mens, teneinde zo'n nieuwe wereld van vrijheid en sociale gerechtigheid te verwerkelijken, een revolutie moet doormaken, waarbij de sociale en economische organisatie van de samenleving veranderd worden. De drang naar vrijheid moet het rationele streven van de mens leiden naar de opheffing van de maatschappelijke belemmeringen, die de ontplooiing van menselijke vermogens in de weg staan. Het succes van dit streven is zelf maatstaf voor de vrijheid die de mens zich daarbij verwerft. De positie van het individu is de indicator voor de wijze waarop het gemeenschappelijke streven er in slaagt de bevrijding te realiseren. In laatste instantie is opvoeding van de burger de onmisbare voorwaarde voor een maatschappelijke reorganisatie. Gemeenschappelijke vooruitgang en welvaart zijn niet mogelijk zonder de geestelijke bevrijding van het individu. Het Nieuwe Humanisme streeft naar een maatschappelijke reconstructie van de wereld tot een gemeenschap en broederschap van vrije mensen door de vrijwillige samenwerking van geestelijk geëmancipeerde redelijke en zedelijke mensen. Het Nieuwe Humanisme is cosmopolitisch. Een cosmopolitische gemeenschap van vrije mensen zal niet beperkt worden door de grenzen van nationale staten, die uiteindelijk zullen verdwijnen onder de drang van de 20e eeuwse Renaissance van de Mensheid.

(Uit: M. N. Roy, Reason, Romanticism and Revolution, Vol. 2. Ch. 15. A new humanism)

lezingen voor de radio

ma. 29 nov. AVRO 16.15—16.25 uur: B. W. Schaper: „Eenvoudige levenswijsheid”.

wo. 1 dec. VARA televisie-uitzending (voor aanvangstijd zie programmabladen).

zo. 5 dec. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

zo. 12 dec. VARA 9.45 uur: H. J. Roethof: onderwerp nog niet bekend.

zo. 19 dec. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Beschikbare mensen”.